

1806-1812 OSMANLI-RUSYA SAVAŞI VE AZERBAIJAN

1806-1802 OTTOMAN-RUSSIAN WAR AND AZERBAIJAN

Günel Teymurova*

Özet

Makalede 1806-1812 yılları Rus-Osmanlı Savaşı sırasında Kafkas cephesindeki askeri operasyonlar ve bu savaşın Azerbaycan ile iliőkisi incelenmiőtir. İlkın arşiv belgeleri ve geniş tarihi literatüründen yararlanılmakla Rusya-Osmanlı Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nin Rus birliklerinin Karadeniz'in doğu kıyıları boyunca ilerlemesinin önlenmesi amacıyla Rusya'nın işgali altında olan Kafkasya'nın müslüman eyaletlerinde çarizme karşı ayaklanma ve isyanların organizesi yolundaki faaliyetleri ele alınmış ve bu yolla Kafkas cephesindeki Rus birliklerinin belirli kısmını bu isyanlara çekmek için kendisinden uzaklaődırmaėa çalıőtıėı görülmüőtür. Savaş döneminde Kafkas müslümanları, ellerinde bulunan kısıtlı fırsatlardan yararlanarak Osmanlı ordularına önemli yardım göstermiő ve sonuçta Rus ordularının Osmanlı topraklarının içlerine doğru ilerlemesini engellenmiőtir.

Anahtar kelimeler: 1806-1812 yılları Osmanlı-Rusya savaşı, Kafkas Cephesi, Osmanlı-Azerbaycan İşbirliği, İsyandar, Bükreş barıőı

Abstract

During Russian-Ottoman war, it was investigated connection between this war, military operations in the in the Caucasus front and Azerbaijan . Preliminary analysis of archival documents and extensive historical literature came to result, that to prevent the progress of the Russian troops along the eastern coast of the Black Sea, Ottoman government organized riots and rebellions against tsarism in the Caucasus muslim regions , and in this way Ottoman government wanted to attract attention of some part of Russian troops in Caucasus front. During this war, using all limited capabilities of Caucasus muslims, Otthoman government could stop the preventing progress of Russian troops into Otthoman territory.

Key words:1806-1812 Ottoman-Russian War, Caucasian Front, Ottoman-Azerbaijani Relations, Riots, Peace in Bucharest

* Azerbaycan Turizm ve Menecment Universiteti, ecrin_eyvazli@live.ru

Giriş

XIX yüzyılın başında Napolyon'un işgalci savaşların genişlemesiyle uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan gerginlikler durgunluk dönemine giren Osmanlı imperiyasının uluslararası durumunu da zora sokmuştur. Böyle bir durumda Rusya'nın Kafkasya'da geniş işgalci savaşına başlaması ve aynı zamanda Balkanlarda da Osmanlı devletine karşı cephe açması 1806-1812 yılları Rusya-Osmanlı savaşını doğurdu. Rusya'nın Boğdan ve Eflak'a askerlerini göndermesiyle başlayan Rusya-Osmanlı Savaşı Balkanlarla paralel olarak Kafkas cephesinde de gidiyordu.

Osmanlı devletinin Güney Kafkasya'daki Rus işgallerine karşı seyirci pozisyonu Azerbaycan hanlarını İstanbul hükümetinden memnun kalmasa da, 1806 yılında başlanan Rus-Türk savaşı Rusya'ya karşı ortak mücadelenin düzenlenmesi için yeni beklentiler yarattı. Rus işgaline karşı özgürlük savaşı yürüten güçler Rusya ile savaşan İran ve Osmanlı devletlerinin yardımına büyük umut bekliyor ve bu ülkelerden askeri yardımın sağlanması için mevcut her türlü yolu deniyorlardı. Buna karşılık, savaş sırasında İran ve Osmanlı devletleri de Kafkas cephesinde kendi zaferlerini sağlamak için Kafkas halklarının, özellikle de Azerilerin yardımına ihtiyaç duyuyor, buna büyük önem veriyor ve bu yardımdan faydalanmak yönünde önemli adımlar atıyorlardı.

Osmanlı Devletinin Kafkas cephesindeki uğursuzluklarına rağmen, Türkiye'nin Kafkasya Müslümanları, özellikle Azeriler arasında yaptığı antirusiya şirketi faydasız olmadı. 1806-1812 yılları Rus-Osmanlı Savaşı döneminde Kafkas Müslümanları, ellerinde bulunan kısıtlı imkanlardan bile yararlanarak Osmanlı ordularına önemli yardım gösterdiler.

1. XIX. Yüzyılın başlarında Uluslararası ilişkiler ve Rusya-Osmanlı Savaşı'nın başlaması

Fransız İhtilalinden (1789-1794) sonra keskin değişen uluslararası ortamda Osmanlı İmparatorluğunun düştüğü kritik durum ve iç problemler nedeniyle gelişme ve özellikle askeri açıdan, teknolojiye geri kaldığı devletlerle, özellikle de sömürge imperiyaları ile herhangi başarılilik açısından savaşmak mümkün değildi. Dolayısıyla Osmanlı Devleti XIX yüzyılın başlarında varlığını ve toprak bütünlüğünü, özellikle de ülkeyi Rusya ve Fransa imparatorluklarının saldırısından korumak için ittifak arayışında idi.

Napoleon'un tehdidi sonucunda Rusya ile Osmanlı Devleti arasında 1798 ve 1805 yıllarında Fransa'ya karşı ittifak ve karşılıklı yardım yapılması konusunda bir anlaşma imzalanmasına rağmen Rusya'nın Osmanlı devletine karşı geleneksel işgalci politikasını değiştire bilmedi. Hatta bu dostluğu kullanan Rusya Balkanlar'da din, millet gibi faktörleri propaganda aracı olarak kullanarak bu bölgedeki halkların Osmanlı devletine karşı kalkmasında başarılı olabilmisti. İlk fırsatta Rusya'nın Osmanlı devletine karşı bu karttan kullanacağı belli idi.

Osmanlı Devleti Rusya gemilerinin boğazlardan geçmesini kendi güvenliği açısından tehdit olarak görüyordu ve bunu engellemek istiyordu. Osmanlı Devleti'nin bu niyetini duyan Rusya hükümeti İstanbul'daki Büyükelçisi İtalinski'ye gönderdiği talimatta,

Osmanlı İmparatorluğu Rusya ile yaptığı ortaklık anlaşmasının şartlarına saygılı yanaşılmasını sağlamayı, bu talebe olumlu cevap verilmediği takdirde ise büyükelçi ve büyükelçiliğin diğer elemanlarının de İstanbul'dan ayrılmasını talep ediyordu.¹ Rusya'nın kesin konumuna rağmen, Osmanlı Devleti 1806 yılının yazında Rus gemilerinin boğazlardan geçmesini yasakladı.² Buna cevap olarak Rusya Boğdan ve Elfakda merkezkaç eğilimlerini yaratmaya ve onları desteklemeye başladı.

1806. yıl Ağustos ayının 15-de İstanbul'a gelen Fransız diplomat, general Sebastian'ın isteyi ile 1806 yılının Ağustos ayında Boğdan voyvodası Aleksandr'ı ve Eflak voyvodası İpsilanti'ni görevlerinden uzaklaştırdı ve onların yerine birbirine akraba olan Alexander ve Skarlak Kalimaç'i ni voyvoda olarak atadı.³ Görevden edilen Eflak voyvodası İpsilant'i Rusya'ya kaçtı. Boğdan ve Eflak voyvodalarının değiştirilmesini Osmanlı devleti kendi işi olarak kabul ettiği halde, Rusya tarafından ciddi itirazlarla karşılandı ve bu itiraz 25 Ekim'de Osmanlı tarafında bildirildi.⁴

Şunu da belirtmek gerekir ki, bu konuda Rusya Osmanlı Devleti'ne resmi olarak karşı çıkmadan önce, 16 Ekim 1806 tarihinde Dnestr boyundaki asgari birliklerinin komutanı General İvan Mikelson'a Bogdan'a girmesini emretti. Bu emir üzere general İvan Mikelsonun komutasındaki 40 bin kişilik Rus ordusu 1806 yılı Kasım ayının 11-de Dnestr'ayı geçerek Boğdan ve Elfak'a girdi. Rusya İmparatorluğu kendi işgalci siyasetini perdelemek için bu bölgelere ordu yeritmesini "Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan sözleşmelerin Türkler tarafından bozulmasının önlenmesi" zorunlu kıldığını ilan etti.⁵

Savaşın başlama nedenlerinden biri de 1806 yılında Rusların Sırp'lara para, silah yoluyla yardım ederek onları Osmanlı'ya karşı kışkırtmak eylemi olmuştur. Ruslar Osmanlı'nın savaşa hazır durumda olmadığını bildiğinden Osmanlı topraklarına baskın yaptılar. Rusya'nın Osmanlı Devleti ile imzaladığı sözleşmeyi ihlal etmesi ve açıkça Osmanlı devletine saldırı karşısında İstanbul Hükümeti 22 Aralık 1806 yılı tarihinde boğazları kapattı ve Rusya'ya savaş ilan etti. 5 ocakta yabancı ülkelerin İstanbul'daki temsilcilerine bu konuda bilgi verildi.⁶ Savaş esasen iki cephede - Boğdan ve Elfak'da ve Kafkas cephelerinde devam ediyordu. Aynı zamanda iki ülke arasında deniz savaşları da başladı.

1806 yılının kasım ayında Boğdan ve Elfak'a giren Rus ordusu öyle bir ciddi direnişle karşılaşmadan Kili, Bender, Hotin ve Akkerman gibi kaleleri işgal ederek ülkenin içine doğru ilerliyordu. Rus ordusunun önü İzmail kalesinde alındı. İzmail kalesini ele geçirmeye çalışan Ruslar burada büyük direnişle karşılaştılar. Kalenin savunmasına

¹ Tukin C. Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi. İstanbul, 1947, s. 109-111.

² Fadeyev A.V. Rossiya i Kavkaz pervoy treti XIX v. Moskva , İzdatelstvo , AN SSSR, 1960, s . 124-125 .

³ Gökçe C. Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Kafkasya Siyaseti. İstanbul, Has-Kutulmuş Matbaası, 1979, s. 199; Novichev A.D. Turtsiya . Kratkaya istoriya . Leningrad, 1965 , s . 71 .

⁴ Gökçe C. A.g.e., s. 199.

⁵ Rusya Devlet Harbi Tarih Arşivi (RDHTA), Fond (F.) VUA, Belge(B.) 6164, Varak (V.) 25.

⁶ Tukin C. A.g.e., s. 111.

ustlenen Kasım paşa ve Pehlivan İbrahim Bey burada Ruslara ciddi direniş gösterdiler ve bir adım da geri çekilmediler.

Fakat Osmanlı Sadrazam'ı İbrahim Hilmi Paşa'nın komutasında olan Osmanlı ordusu 1807 Nisan ayının 12-de Bulgaristan'dan Tuna nehri üzerinden Eflak topraklarına girerek Bükreş'e doğru yönelse de, Mihail Milarodoviç'in komutasındaki Rus ordusu tarafından Haziranın 2'de Obileşti savaşında mağlup edildi.

Deniz savaşları da Osmanlı Devleti için başarılı olmadı. Dmitri Senyayev'in komutasındaki Rus donanması Seydi Ali Paşa'nın (Yusuf Paşazade) yönettiyi Osmanlı donanmasını 22-23 Mayıs 1807'de Çanakkale savaşında, 19-22 Haziran 1807'de ise Limni savaşında yenerek Ege denizinde hareket serbestliğini kazanabildi.

2. Güney Kafkasya'daki durum

Bu savaşta Balkan ülkeleri ile birlikte Güney Kafkasya da ilgi odağı olmuştur. Rusya Batı cephesi ile birlikte Doğu cephesinde de Osmanlı devletine karşı saldırı operasyonlarına başladı. Osmanlı Devleti Kafkas cephesinde Karadeniz'in doğu kıyısındaki toprakları Rusya saldırısından korumaya, Batı Gürcistan'ı elde tutmaya ve aynı zamanda Rusya'nın Güney Kafkasya'daki konumunu zayıflatmaya çalışıyordu. Rusya'nın bu cephede temel stratejisi 1801 yılında ilhak ettiği Gürcistan'ın Karadeniz'e çıkışını sağlamak için Karadeniz sahili Anakaran'ı ve Kemhal boğazını işgal etmek ve Osmanlı Devleti'nin doğu sınırındaki topraklarını kendi topraklarına katarak genişletmek idi.

1806-1812 yılları Rusya-Osmanlı savaşının başlamasına kadar Rusya Güney Kafkasya'da yeterince güç kazanmıştı. Güney Kafkasya siyasi ve askeri-stratejik açıdan büyük önem taşıyordu. Birincisi, bu bölgenin işgali geleneksel Rusya-Osmanlı rekabetinde güç dengesini Rusya'nın yararına dönüştürürdü. İkincisi, Rusya Merkez Kafkasya'yı henüz tam fath edememişti. Güney Kafkasya'nın istilası Kafkas Dağlıları'nın topraklarını Kuzeyden ve Güneyden kuşatma altına almak için uygun bir ortam olmuştur. Son olarak, Rusya-İngiliz rekabeti Güney Kafkasya'nın, aynı zamanda Azerbaycan'ın önemini artırıyordu. Rusya'nın bu yerleri işgal etmesi İngiltere'nin Doğu'daki etkisine, Ost-Hint kompaniyasının çıkarlarına ağır darbe olurdu.⁷

Bu yüzden de, Rusya Güney Kafkasya'nın, aynı zamanda Azerbaycan'ın işgaline büyük önem veriyor ve bu işgali hızlandırmaya çalışıyordu. Rusya XVIII yüzyılda iki kez (1722 ve 1796) işgal amacıyla girdiği Azerbaycan'dan eli boş dönmüştü. 1801 yılında I Aleksander'ın iktidara gelmesi ile Rusya hükümeti Güney Kafkasya, aynı zamanda Azerbaycan'ın işgalini gerçekleştirmek için kesin kararlar almaya başladı. Bahsedilen dönemde Güney Kafkasya'daki perakendelik ve karmaşık askeri-siyasi ortam Rusya'nın bu bölgeyi işgal etmesini kolaylaştırıyordu. Oluşan durumdan yararlanan çar I Aleksandr 1801 yılı Eylül'ün 12-de Kartli-Kaxetiya çarlığını Rusya'ya ilhak etti.⁸ Daha sonra Rusya'nın Kafkasya'daki birliklerinin başkumandan Knorring 26 Aralık 1802 tarihinde Georgiyevsk'e

⁷ Azerbaycan Tarixi. 7 Cildde. Cild IV. Bakı, Elm, 2000, s. 15.

⁸ Akty Sobrannyye Kavkazskoy Arkheografiçeskooy Komissiyey (AKAK). Tom I, Tiflis, 1866, s. 132-133; Fadeyev R. Kavkazskaya voyna. Moskva, Nauka, 2005, s. 36.

davet ettiği Guba ve Talış hanlıkları temsilcileri, aynı zamanda Tarki Şamhalı, Karakaytaq Üsmisi, Tabasaran hakimi ve diğer Dağıstan hakimleri ile anlaşma yapıp onları Rusya'nın "korumasına" aldı.⁹ Bundan sonra Rusya Azerbaycan hanlıklarına karşı açık düşmanlık hareketlerine ve savaşa başladı. 29 Mart 1803'de Car-Balaken,¹⁰ Ocak 1804'de Gence Rus birlikleri tarafından işgal edildi.¹¹ 1805 yılında Karabağ, Şeki ve Şamahı hanlıkları anlaşma yolu ile tebeeliğine alındı¹², 1806 yılında ise Guba, Bakü ve Derbent hanlıkları Rusya tarafından işgal edildi.¹³

1804 yılında İran Rusya birliklerinin Güney Kafkasya'dan çekilmesini talep etti, ancak red cevabı aldı. 1804 yılı 10 Haziran'da Rusya ve İran arasında diplomatik ilişkileri kesdiler ve iki ülke arasında 1813 yılına kadar devam eden savaş başladı. 1804 yılının sonlarında Eçmiedzin ve Kemerli savaşlarında zafer kazanan Rusya savaşın sonuna kadar üstünlüğünü elden vermedi. Görüldüğü gibi, 1806-1812 yılları Rusya-Osmanlı Savaşı başlanana kadar Rusya Güney Kafkasya'da hem Azerbaycan hanlıkları ile, hem de İran'la savaş halindeydi. Ancak, her iki savaşta üstünlüğü sağlamış Rusya Osmanlı Devleti ile savaşa başladığında artık Güney Kafkasya'da kazanan durumunda idi ve aslında bölgeyi kendi kontrolü altına ala bilmişti.

3. Kafkas Cephesin'de askeri operasyonlar

Rusya-Osmanlı savaşının başlaması ile Kafkas cephesinde saldırıya geçen Rus orduları 1807 yılında Faş ve Anakara arasındaki Kemhal boğazını işgal ettiler ve Ahalkelek yönünden Osmanlı topraklarına sokuldular. Az sonra Anakara da Ruslar tarafından işgal edildi. Rusya'nın bu saldırganlığı karşısında Osmanlı hükümeti Sinop, Trabzon ve Faş'ı korumak için bu alanlarda güçlendirme işlerine başladı. Tiflis'teki Rus ordusunun Ahıska, Çıldır ve Kars yönüne saldıracağı haber alındıktan sonra eski sadrazam Yusuf Ziya Paşa Doğu seresgeri atandı. Fakat bu bölgede Osmanlı Devleti'nin hiçbir ciddi nizami ordusu yoktu. Aynı zamanda, bölgedeki Osmanlı kumandanları arasında olan anlaşmazlıklar ve ihtilaflar Rus birliklerine ciddi direnç gösterilmesine fırsat vermiyordu. Trabzon Vali'si ve Karadeniz'in Anadolu kıyılarının seresgeri Şerif Mustafa paşa ile Çıldır Valisi Selim Paşa arasında süren ihtilaflar sonucu Rus ordusunun saldırısı sırasında birinin diğerine yardım etmemesi ve iki tarafın beraber organize edilememesi Faş kalesinin Ruslar tarafından işgal edilmesi ile sonuçlandı.¹⁴ Fas'ın işgali Trabzon, Batum ve Suhum kıyılarının donanma tarafından korunması gerekliliğini ortaya koydu.

⁹AKAK, T. I, s . 1009-1011 ; Russko - Dagestanskiye otnosheniya v XVIII - naçale XIX v . Sb. dok. Moskva, 1988, s . 258-262 ; Dubrovin N. Zakavkaz'ye ot 1803 do 1806 g. Spb., 1866, s . 485 .

¹⁰ Mahmudov Y.M., Şükürov K.K. Azerbaycan: Beynelhalq Münasibetler VeDiplomatiya Tarihi. 1639-1828. DövlətlərarasıMügavilələr Ve Diger Harici Siyaset Aktları. Dörd Cilddə. Cild I. Bakı, 2009, s. 356-363.

¹¹A.g.e., s. 342-343.

¹²AKAK, T. II, Tiflis, 1868 , s . 702-705 .

¹³ Azerbaycan Tarihi (Uzaq keçmişden 1870-ci ilə qeder). Red. S.Aliyarlı. Bakı, Çıraq, 2009, s. 593-594, 598-599.

¹⁴ Ahmet Cevdet Paşa. Tarih-i Cevdet, C. IX, s. 146-147.

Osmanlı birliklerinin Karadeniz'in doğu kıyılarında Rusya tarafından işgal edilen Redut-Kalanı geri almak için 1807 yılı 20 Şubat'ta gerçekleştirdiği saldırı başarısızlıkla sonuçlandı.¹⁵ Fakat Osmanlı ordusu birleşik Rus-Gürcü birliklerinin 1807 yılının Mayıs ayında Ahalkelek'e saldırısı zamanı gösterdiği direniş sonuncuların geri çekilmesine sebep oldu.¹⁶ Aynı zamanda Rus askerlerinin Poti işgal etmek çabaları da sonuçsuz kaldı. Osmanlı ordusunun da sonraki saldırı operasyonları başarısız oldu.

Rusya-Osmanlı savaşının başlaması ile Fransa Osmanlı ve İran'ın Rusya'ya karşı birliyini ve Güney Kafkasya'da Rusya'ya karşı bir Müslüman birliğini yaratmaya ve ortak mücadelesini organize etmeye kalkıştı.¹⁷ Fransa ile Rusya arasında 1807 yılında Tilzit barışının imzalamasından sonra ise Osmanlı Devleti kendisi İran'la, Rusya'ya karşı kuvvetlerini birleştirip birge savaş aparmağa çalıştı.

Osmanlı ve İran arasında varılan anlaşma gereyince 1807 yılının haziran ayında Abbas Mirza ile Erzurum seresgeri Yusuf Ziya paşa ayrı ayrı 20 bin kişilik orduyla Arpaçay'a doğru hareket ettiler. Karara alınmıştı ki, iki ülkenin askerlerinin çabaları ve aynı zamanda Kafkasya'daki Müslümanların direniş hareketine destek verilmesi ile Rusya'nın Kafkasya'daki güçlerine darbe vurulsun. İrevan hanı Hüseynkulu Han'ın 10 bin kişilik ordusu da Erzurum seresgerinin birlikleri ile birleşmeli idi.¹⁸ Aynı zamanda, birleşik İran-Türkiye birliklerinin komutasında Kafkasya'nın Müslüman dairelerinin quvvetleri ile birge Rusların aleyhinde ortak hareket etmek konusunda onların rızasını almıştı.¹⁹ Kafkasya'daki Rus kuvvetlerinin Baş Kumandanı Gudoviç bu plandan haberi olunca hemen Arpaçay yönüne askerlerini gönderdi. Rus askeri birlik Yusuf Ziya Paşa'nın askeri birliyi ile Hüseynkulu Han'ın ve Abbas Mirze'nin askeri birliyinin birleşmesine fırsat vermedi.

Abbas Mirza'nın askeri birliyi savaş meydanına zamanında yetişemediyi için Yusuf Ziya Paşa'ya gerekli yardımı gösteremedi ve Rus birliklerinin hamleleri sonucunda Erivan tarafından geri çekilmek zorunda kaldı. Sonuçta Rusya birlikleri ile tek başına savaşmalı olan Osmanlı ordusu güçleri oranındaki üstünlüğüne rağmen (Rus birliklerinin sayısı 6 bin, Osmanlı askerlerinin sayısı 20 bin idi) 1807 yılı 18 haziranda Arpaçay kıyısında, Gümrü Kalesi yakınlarındaki savaşta yenildi.²⁰ 1807 yılı 18 Haziran'da Arpaçay'ın kıyısında Rus ve Türk orduları arasında meydana gelen belirleyici savaş Rusya'nın galibiyetiyle yekunlaştı. Rus birliklerinin Arpaçay'da elde ettikleri zafer ve kontr-amiral Pustoski'nin emri ile Karadeniz donanmasının Anapa'da türk qarnizonuna üstün gelmesi ve Anapa kalesinin sıradan çıkması Rus ordusunun genel zaferini sağladı. Bu savaşta yenik düşen Osmanlı Devleti 1807 yılı 2 Eylül Uzunkilise sözleşmesini imzalamalı oldu. Arpaçay savaşının

¹⁵ AKAK. T. III, Tiflis, 1869, s. 538 .

¹⁶A.g.e., s. 530-531.

¹⁷Balayan B.P. Diplomaticheskaya İstoriya Russko - İranskoy Voyni Prisoedineniye Vostochnoy Armenii k Rossii. Yerevan, 1988, s. 51 .

¹⁸ RDHTA, F. VUA, B. 6192, H. 1, V. 39-43.

¹⁹Sadıqov H. Rusiya-Türkiye Münasebetlerinde Cenubi Kafkas Problemi (1787-1829 yılları). Bakü, Elm, 1991, s. 90.

²⁰ İbragimbeyli H.M. Rossiya i Azerbaydjan v Pervoy Treti XIX veka . Moskva, 1969. s. 94-95.

Azerbaycan hanlıkları için sonuc böyle oluştu, Rusya Güney Kafkasya'nın işgaline engel olabilecek bir kuvveti böylece zararsızlaştırmayı başardı.²¹

4. Azerbaycanda Rusya'ya karşı isyanlar

Dediğimiz gibi, 1806-1812 yılları Rusya-Osmanlı Savaşı başlanmasına kadar Kuzey Azerbaycan toprakları artık Rusya tarafından işgal edilmiş ve ülkenin Rusya tarafından işgali ile barışmayan Azerbaycan Türkleri Rus işgaline karşı isyanlara başlamışlardır. Rusya'ya karşı isyana kalkan güçler Osmanlı Devleti ile ilişkiler kurmaya, İstanbul hükümetinden yardım almaya ve Rus işgaline karşı birlikte mücadele etmeye çalıştı. Ana isyan merkezlerinden olan Guba, Şeki ve Karabağ üsyançılarının İstanbul hükümetinden yardım alma girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştı.²²

1806 yılının sonlarına kadar devam eden tüm bu isyanların sırasında Osmanlı Devleti 1798 ve 1805 yıllarında Rusya ile imzaladığı ittifak anlaşmalarına sadık kaldığından Azerbaycan'da giden Rus işgaline karşı direniş hareketine yardım etmedi. Osmanlı devletinden farklı olarak İran Veliahtı Abbas Mirze'nin yönetimindeki İran ordusu Azerbaycan topraklarında olsa da, o da bu süreçlere müdahale edemedi. Böylece, 1806 yılının sonuna kadar yapılan askeri kompanyada Rusya Kuzey Azerbaycan hanlıklarının işgal edilmesi sürecini esasen sona erdirmiş oldu.

Genel olarak, XVIII. yüzyılın sonu – XIX. yüzyılın başlarında Azerbaycan hanlıklarının Rus işgaline karşı mücadelede yardımla ilgili başvuruları Rusya ile yeni bir savaş tehlikesinin çıkacağından çekinen İstanbul Hükümeti tarafından yanıtız bırakıldı. Böyle bir tutum, İstanbul hükümetinin bu davranışı Azerbaycan hanları tarafından hoş karşılanmasada, 1806 yılında başlanan Rusya-Osmanlı savaşı Rusya'ya karşı ortak mücadelenin düzenlenmesi için yeni beklentiler, yeni ümitler yaratmış oldu.

Rus işgaline karşı özgürlük savaşı yürüten güçler Rusya ile savaş halinde olan İran ve Osmanlı devletlerinin yardımına büyük umutları var ve bu ülkelerden askeri yardımın sağlanması için mevcut her türlü yolları deniyordular. Buna karşılık, savaş sırasında İran ve Osmanlı devletleri de Kafkas cephesinde kendi zaferlerini sağlamak için Kafkas halklarının, özellikle de Azerilerin yardımına ihtiyaç duyuyor, buna büyük önem veriyor ve bu yardımdan faydalanmak yönünde önemli adımlar atıyorlardı.

Rusya-Osmanlı Savaşı sırasında Kafkas cephesinde Rusya'nın kazandığı uğurlara rağmen, Karadeniz kıyısı bölgeler hala Osmanlı devletinin denetiminde olduğundan Türkiye Güney Kafkasya ile paralel olarak Kuzey Kafkasya'nın Müslüman halkları ile de temaslar saklamak ve onların Rusya'ya karşı verdiği mücadelesini desteklemek için stratejik avantaja sahip idi. Aynı zamanda Kuzey Kafkasya'da Osmanlı devletine eğilim daha güçlü olduğunu ve kendini belirgin şekilde gösteriyordu. Karadeniz sahili arazilerin

²¹Suleymanov M. Gulüstan Mügavilesi . Hisse II. Baku, Elm ve Tehsil, 2014, s. 187 .

²²Sadıqov H. A.g.e., s. 67-68.

uzun süre Osmanlı Devleti'nin kontrolünde olması bu bölgede Osmanlı'nın mevkisinin güçlenmesinde önemli rol oynamıştı.

Osmanlı Devleti askeri-teknik olarak üstün olan Rus birliklerinin Karadeniz'in doğu kıyıları boyunca ilerlemesinin önlenmesi amacıyla Rusya'nın işgali altında olan Kafkasya'nın Müslüman eyaletlerinde çarizme karşı ayaklanma ve isyanların teşkiline ve bu yolla Kafkas cephesindeki Rus birliklerinin belirli kısmını bu isyanlara celb etmekle kendisinden uzaklaştırmak için büyük önem veriyordu. Bu amaçla Azerbaycan ve Dağıstan hanlarına, aynı zamanda işgal edilmiş Azerbaycan hanlıklarında Rusya'ya karşı direniş hareketine rehberlik eden kuvvetlere özel müraciaatlar, sultan fermanları gönderildi.²³

Bu müraciaat ve fermanlarda Müslümanların düşmanı olan Rusya'ya karşı ortak mücadele yürütülmesi gerektiğinden bahs edilir, tüm Müslümanlar Ruslara karşı cihada çağırılır ve bu mücadeleye Osmanlı devletinin tüm yollarla yardım edeceği belirtiliyordu.²⁴

Kafkas Müslümanlarının Rusya'ya karşı ayağa kaldırılması işinde Anapa mühafizi Hüseyin paşa özellikle farklıydı. Hüseyin paşa Azerbaycan ve Dağıstan'da Rusya'ya karşı savaşı güçlere çeşitli hediyeler - o dönemde buralarda daha çok ihtiyaç duyulan çadır, tuz ve kıymetli eşyalar göndererek onları Osmanlı Devleti'nin müraciaatlarına bakılmasına ve Ruslara karşı mücadele etmeye çağırıyordu.²⁵ Osmanlı hükümeti Azerbaycan ve Dağıstan ile paralel olarak Anapa bölgesine yakın yaşayan Abhaz ve Çerkezlere, aynı zamanda Gürcistan'da Rus işgali ile barışmayan ve onlara karşı mücadele eden Gürcü prenslerine de özel sultan belgeleri gönderilir ve onları Rusya'ya karşı ortak mücadeleye sesleyirdi.²⁶ Osmanlı hükümetinin gönderdiği müraciaat ve fermanlar Azerbaycan'da Rus işgaline karşı mücadelede ruh yükseliğine neden oldu.

Aynı zamanda Azerbaycan'ı ele geçirmek uğrunda Rusya ile savaş halinde İran birliklerinin komutanı, Velihaht Abbas Mirze Azerbaycan hanlıklarında Rusya'ya karşı direniş hareketinin düzenlenmesi için geçmiş hanlara ve prenslere müraciaat göndererek onları ortak mücadeleye çağırıyordu.

Bahsedilen dönemde Azerbaycan'daki Rusya işgaline karşı mücadeleye Guba hanlığından uzaklaştırılan Şeyhali Han,²⁷ Şeki hanlığında Selim Han ve Sultan Murad²⁸, Karabağ hanlığında Ebülfet Han,²⁹ Taliş hanlığında Haşim, Ali Han ve Hankişi bey³⁰ rehberlik edirdiler.

Bununla paralel olarak Rusya Kuzey Kafkasya'yı da çökertmemiş ve kendi egemenliği altına alamamıştı. Kazıkumuk, Tarki ve Tabasaran arazilerinde de Rus işgaline karşı direniş hareketi gidiyordu.

²³ BOA, HAT, no. 21379; BOA, HAT, no. 42301; Ahmet Cevdet Paşa. Tarih-i Cevdet, C. IX, s. 172.

²⁴ BOA, HAT, no. 21379; BOA, HAT, no. 42301.

²⁵ BOA, HAT, no. 42301

²⁶ BOA, HAT, no. 21379; BOA, HAT, no. 44599 C.

²⁷ AKAK, T. III, c. 746.

²⁸ AKAK, T. III, s. 501-515.

²⁹ AKAK, T. III, s. 633-634.

³⁰ AKAK, T. IV, Tiflis, 1870, c. 875, 898.

1806 yılında Guba hanlığında uzaklaştırılan Şeyhali Han Osmanlı Devleti tarafından desteklenen Dağıstan hakimleri ile beraber hareket ediyor ve Rus işgaline karşı direniş hareketini sürdürüyordu.³¹

Ruslara karşı mücadelesi daha ciddi bir karakter alan Şeyhali han Rus hükümetine Guba ve Derbent hanlıklarında güclenmeyefırsat vermiyordu. Komşu hanlıkları da mücadeleye çekerek Şeyhali Han Ruslara karşı mücadeleyi birleştirmek için düzenli olarak İran ve Türkiye iletişim halindeydi. Şeyhali Han Dağıstan hakimlerinin, hem de Ruslara karşı barışmazmevki tutan halkın askeri yardımı ile kendi kuvvetlerini güclendirmekte idi. Kafkasya'daki Rus kuvvetlerinin Baş Kumandanı Gudoviç'in onu yakalamak veya yok etmek için yaptığı operasyonlar boşa çıkıyordu. Şeyhali Han'a karşı mücadelede Gudoviç'in yardımcısı olan Şamahu hanı Mustafa Han'ın ordularının tutarlı darbeleri sonucu geri oturtuluyor ve ikili mücadelede Mustafa Han yenilirdi.³²

1810 yılının Ağustos ayında Şeyhali Han Rus ordu komutanı Leviçki'ni Gilgil Nehri kıyısında ezdi, ona yardıma gelen Repi'ni de yenerek geri çevirdi. Bu galibiyetten sonra, Guba kenti dışında Guba hanlığının arazisi yeniden Şeyhali Han'ın kontrolüne geçti.³³ Nüfusun Şeyhali Han'ın etrafında birleşip mücadeleyi devam ettirmesine rağmen, güc oranının düzensiz olması ve Osmanlı ve İran devletleri tarafından isyancılara gerekli yardım gösterilmemesi 1811 yılı 22 Kasım'da baş veren belirleyici savaşta isyancılarbüyük kayıp vererek başarısızlıkla sonuçlanarak yenildiler.³⁴

1807 yılında Şekide Aşağı ve Yukarı Göynük köylerinde Selim Han'ın yeğeni Sultan Murat'ın yönetimi ile yeni isyan başlatıldı. Güc oranının dengesiz olmasından Rus birliklerinin karşısında tahammül edemeyen isyancılar yenilerek dağlara çekildiler, sultan Murad ise ele geçirildi.³⁵

1806 yılındaki isyanının yenilgisinden sonra İran'a kaçan Selim Han Abbas Mirze ve aynı zamanda Osmanlı devletinin Doğu vilayetlerinin hakimlerinden yardım almakla Şeki'deki hakimiyetini korumak için çaba harcıyordu. 1808'in yazında Selim Han tarafından Şeki'ye gönderilen akrabası Mahmut ağanın yönetimi ile Şeki hanlığında yeniden isyan dalgası baş kaldırdı. İsyanın başarılı olacağı ve tüm Şeki hanlığını kapsayacağı takdirde Selim Han'ın da onlara yardıma geleceği planlanıyordu.³⁶ Fakat Selim Han tarafından gönderilen mektub bütün Şeki halkına ulaşılmadığından isyan tüm hanlığı kapsayamadığı için daha kolay yatırıldı.³⁷

1808 yılında Selim Han ona yakın olan yerel beyleri isyana çağırıyor ve onları İran ve Osmanlı orduları ortak işbirliyi ile Ruslara darbe vurmaya çağırarak yazıyordu: "Allah'ın rahmeti ile... muzaffer Fars ordusu bir taraftan ve ildırimsaçan Türkiye ordusu, diger

³¹ AKAK, T. III, c. 299-300.

³² Umudlu V. Şimali Azərbaycanın Çar Rusiyası terefinden İşğalı Ve Müstemlekeçilik EleyhineMübarize(1801-1828). Bakı, 2004, s. 52.

³³ İbişov S. Quba Hanlığı: Ehali Tarihi VeAzadlıg Mücadilesi. Bakı, Elm, 2012, c. 126.

³⁴ AKAK, T. V , Tiflis , 1873, c. 165.

³⁵ AKAK, T. III, c. 279.

³⁶ Akak, T. III, c. 287.

³⁷ AKAK, T. III, c. 287.

taftan oraya (Şekiye) varacak ve yağı cesetlerinden ehram kurulacaktır..."³⁸Bu mektubu alan beyler 500'e kadar savaşı toplayarak Şeki'ye yaklaştılar. Onlar Rusya yönetimini ortadan kaldırmak istiyorlardı. Fakat Çar ordusu bu çıkışın da karşısına geçe bildi.³⁹

Tüm bu isyanlar yenilgiyle sonuçlansa da, bunlar Rus birliklerinin dikkatlerinin dağılmasına ve kendi taraflarınabelirli rus birliklerinin çekmekle Rusya'nın Kafkas cephesindekiaskeri operasyonlar yapmayızorlaştırdıyordu. Bu da cephelerde Osmanlı ve İran taraflarının güçlenmesine sebep oluyordu.

5. Kafkasyada son ittifak arayışları

Azerbaycan'da yaşanan isyanları yatırmaqda zorlanan Kafkasya'daki Rus birliklerinin komutanı general Gudoviç Nahçıvan ve İrevan'ın işgaline ve böylece Azerbaycan'daki Rusya'ya muhalif güçlerin İran ve Osmanlı Devleti ile ilişkilerini kesmeye büyük önem veriyordu. Fakat 1808 yılında gerçekleştirilen İrevan yolculuğunun uğursuzluğa neden olan ve iç vilayetlerdeki isyanlar Qudoviç'in geri çağırılması ve 1809 yılının nisan ayında onun yerine Tormosov'un atanması ile sonuçlandı.⁴⁰

Tormosov da diğeri gibi İrevan hanlığı'nın işgal edilmesine büyük önem veriyordu. Fakat Hüseyinkulu Han'ın askeri ve diplomatik becerisi Tormosov'un planlarının gerçekleşmesine fırsat vermiyordu. Bu zaman Gürcistan'ın Rus işgali ile barışmayan ve ona karşı mücadele eden şehzadeleri Aleksander, Levon ve İmereti çarı Solomon da Ahalsih paşalığına sığınmaqla Rusya aleyhine faaliyetlerini sürdürüyorlardı. Abbas Mirze de Osmanlı Devleti ile işbirliğine girmeye ve Ahalsih paşalığında toplanmış güçlerin Ruslara karşı savaşılara çıkarılmasına çalışıyordu.⁴¹

Bu dönemde Osmanlı ve İran'da aktivleşen İngiltere onların Kafkasya'da Rusya'ya karşı ortak eylem göstermesine çalışıyordu.⁴² Rusya'yı Güney Kafkasya'dan çıkarmak için Osmanlı Devleti'nin yardımına ihtiyaç duyan Abbas Mirze 1810 yılında yeniden İstanbul hükümetine ittifak teklifi yaptı ve sonuçta anlaşmaelde edildi. İngiltere'nin direk ısrarıyla İran'la Osmanlı Devleti arasında Rusya'ya karşı ittifak anlaşması imzalandı. Anlaşmaya göre, bundan sonra İran ve Osmanlı orduları, İngilizlerin hazırladıkları plana göre Kafkasya'da Rusya'ya karşı savaşta beraberhareket edecekti. İngiltere her iki devlete maddi yardım ve silahlarını karşılamalıydı.⁴³

İrevan hanı Hüseyinkulu Han Ruslara darbe indirmek için Ahalsih paşası Şerif Paşa ile kendi güçlerini birleştirmek amacıyla 1810 yılı Ağustosun sonlarında Ahalkelek'edoğru gitti. Yolda Kars paşalığında toplanan Osmanlı kuvvetleri ile birleşen Hüseyinkulu Han'ın

³⁸ Azerbaycan Tarixi (Uzaq keçmişden 1870-ci ile qeder), s. 600.

³⁹ A.g.e., s. 600.

⁴⁰ Dubrovin N.F. İstoriya Voyni Vladıçestva Russkixna Kavkaze . V 6 tomax . SPb., 1871-1888 . T. 5. SPb., 1887. , s. 279 .

⁴¹ İbragimbeyli H.M. A.g.e., s. 128 .

⁴² BOA, C.HR. no. 1342

⁴³ Davudov G. XIX Esrin Evvellerinde İran-Osmanlı Münasibetleri Ve Avropa Dövletleri // "Şergşünaslığın Aktual Problemleri" Mövzusunda Respublika Elmi Konfransının Materialları, Bakı, 2009, s. 185.

Ahalsih'lı Şerif Paşa'nın kuvvetleri ile birleşmek planı Rus birliklerinin Kutais, Suhami ve Çalki yönünde başlanan geniş çaplı saldırısı sonucunda gerçekleşemedi.⁴⁴

İran ve Osmanlı ordularının Rusya'ya karşı ortak savaşları 1810 yılı 5-8 Eylül günlerinde Ahalkelek kalesinde oldu. Fakat bu savaşta Şerif Paşa'nın komutanlığındaki Türk birliklerinin yardımına rağmen İran tarafında çarpışan Hüseyinkulu Han yenildi.⁴⁵

1810 yılı 16-19 Kasım'da Ahalsix kalesi çevresindeki yükseklikleri tutan Rus askerleri İran ve Osmanlı ordularının baskıları sonucunda Kasım sonlarında geri çekilmek zorunda kaldılar.⁴⁶ Bu, Tormosov'un ilk ciddi başarısızlığı oldu.

Osmanlı hükümeti İran'la ortaklığı güçlendirmek için 1811 yılının Ocak ayında İstanbul'dan birçok hediyelerle Ebdülvahab Yasinizade Efendi'yi İran'a gönderdi. Abbas Mirzeve Feteli şah tarafından kabul edilen Yasinizade Efendi ile yapılan görüşmelerin sonucunda⁴⁷ İran'la Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı ortak hareketine ve paralel olarak her iki devlet tarafından Kuzey ve Güney Kafkasya özel ajanların gönderilmesi yolu ile bu ülkelerdeki Müslümanların da Rusya'ya karşı isyana kaldırılmasına karar verildi.⁴⁸

İran ve Osmanlı devletlerinin Rus birliklerinin Kafkasya'dan sıkıştırılması için Azerbaycan hanları ve Dağıstan hâkimleri ile işbirliğine karar verdikleri bilgileri Rus istihbaratı tarafından Tormosov'a ulaştırılmıştır. İran ve Osmanlı elçilerinin Azerbaycan hanlıklarına ve Dağıstan'a sürekli seferleri hakkında Rus generallerinin haberleri vardı. Osmanlı elçilerinin hatta Kuzey Kafkasya'ya da gönderilmesi ve onların aracılığıyla yerel hanların Rus işgaline karşı mücadeleye çağırılması hakkında da haberleri olmuştu.

Dağıstan topraklarına gönderilen Osmanlı elçilerinden biri Şeki hanı Ceferkulu Han tarafından ele geçirildi ve onlardan Dağıstan hakimlerine gönderilen 32 adet mektup bulundu.⁴⁹ Bu mektuplarda Osmanlı mensupları din yolunda yerel hanları Rus işgaline karşı mücadeleye kalkmaya çağırıyordu. Şunu da belirtmek gerekir ki, bu çağrılar yerlerde sevgiyle karşılanıyordu.⁵⁰

1810 yılı 17 Aralık'ta general Tormosov Rusya Dışişleri Bakanı kont Rumyantsev'e gönderdiği mektupta yazdığı gibi, Türkiye'nin nüfuzlu hacılarından biri gelip burada hanlardan birine sultan fermanı sunmuştur. Bu fermana esasen o, Karadeniz'den tutmuş Hazar denizine kadar olan bölgede yaşayan Müslümanların seresgeri atanmıştır. Yeni atanan seresgere tabi olsunlar diye bu fermanın bir kopyası dağ bölgelerinde yaşayanların tümüne gönderilmiştir.⁵¹

Karadeniz'den Hazar Denizi'ne gibi olan bölgelerde Kafkas Müslümanlarının hareketini organize bir şekilde yönetmek için burada feodallardan oluşan birleşik komutanlık oluşturuldu.⁵²

⁴⁴ Fadeyev A.V. A.g.e., s. 154 .

⁴⁵ Davudov G.A.g.e., s. 185.

⁴⁶ İbragimbeyli H.M. A.g.s., s . 129 .

⁴⁷ BOA, HAT, no. 795/36867 A; BOA, HAT, no. 795/36867 B; BOA, HAT, no. 797/36979.

⁴⁸ Ahmet Cevdet Paşa. Tarih-i Cevdet, C. IX, s. 220-223.

⁴⁹ Süleymanov M. A.g.e., s. 427.

⁵⁰ A.g.e, s. 427-428.

⁵¹ Sadıqov H. A.g.e., s. 89.

⁵² A.g.e., s. 89.

İran ve Osmanlı birliklerinin Güney Kafkasya'da ortak eylem konusunda anlaşması ve yeni operasyon hazırlıkları hakkında haberler alan Azerbaycan ve Dağistan hakimlerinin aktiviyi artırıyor ve onlar da kendi elçilerini İran ve Osmanlı mensuplarının yanına gönderiyorlardı.⁵³ Rusya'ya karşı İran, Osmanlı ve Azerbaycan ve Dağistan hâkimleri tarafından hazırlanmakta olan ortak faaliyetle ilgili olarak Tormosov Güney Kafkasya'ya hakim olmak için merkezden ek asker talep etti. Askeri bakanın emri üzerine 1811 yılı başlarında Güney Kafkasya'ya 4 alay asker gönderildi.⁵⁴

Ortak faaliyetler durumundaki karardan kaynaklanan sorunları çözmek için Abbas Mirze Osmanlı devletinin Doğu seraskeri Emin Paşa ile görüşmek için 1811 yılının Ağustos ayında Arpaçay sahillerine hareket etti. Rusya'ya karşı ortak planın hazırlanmasında Çıldır Valisi Şerif Paşa da aktivlik gösteriyordu.⁵⁵ Rus birliklerine büyük darbe Gürcistan tarafından indirilmeliydi. Aynı zamanda İrevan hanı Hüseyinkulu Han da Osmanlı ve İran tarafları ile beraber Rusya'ya karşı mücadele için bütün çabasıyla çalışıyordu. Fakat Hüseyinkulu Han'ın Emin Paşa ile görüşmesinden az sonra Emin Paşa suikast sonucu öldürüldü.⁵⁶

Rusya istihbaratı ona karşı Kafkasya'da yaradılan ortaklıkla ilgili giden süreci yakından takip ediyor ve böyle bir ortaklığın kurulmasına engel olmak için her şey yapıyordu. Sonraları belirlendi ki, Emin Paşa'ya karşı suikastı işleyen Kafkasya'daki Rus kumandanlığı ile işbirliği yapan, Kars Karapapak aşiretinin yöneticisi Magarberd hakimi Karabey (Kara Mahmud Bey) olmuştur. Tormosovun askeri bakanlığa gönderdiği mektupta da bu cinayetin Rusya tarafından düzenlendiği kaydedildi: "Ben bütüngerekenleri yaptım ki, onlar (İran, Osmanlı ve Azerbaycan hanları) birleşmesinler".⁵⁷

Emin Paşa'nın öldürülmesi sonucunda Güney Kafkasya'da Rusya'ya karşı hazırlanmakta olan İran ve Osmanlı devletleri ile beraber Azerbaycan ve Dağistan hakimlerinin ortak operasyonu hayata geçirilemedi. Osmanlı devletinin Doğu sınırlarındaki paşalıklar arasında, aynı zamanda onlarla İranın sınır memurları arasında anlaşmazlıklar çoğaldı. Ayrıca, 1811-in yazında Rus birliklerinin Balkan cephesinde Osmanlı ordularına karşı zafer kazanması Güney Kafkasya'da oluşan askeri-siyasi duruma olumsuz etkisini gösterdi. 1811 yılının Yazı için Güney Kafkasya'da Rusya'ya karşı uygulanması planlanan saldırı kampanyası da icra edilmemiş kaldı.⁵⁸

Rus birlikleri gibi işgalci amal taşıyan İran orduları, Osmanlı yardımı olmadan özgürlük savaşı niteliği taşıyan Azerbaycan'daki çıkışlara manevi açıdan "müttefik" olacak durumda değildi. Yeni oluşmuş ittifak dağılması dolayısıyla Abbas Mirze de tek başına Aras'ın kuzeyine saldırımayı uygun görmedi. Bu uğursuzluktan sonra Güney Kafkasya'da tüm cephe boyunca Rusya kumandanlığı üstünlüğü tamamen kendi eline geçirdi.

⁵³AKAK, T. IV, c. 761.

⁵⁴Dubrovin N.F. A.g.e., s. 416 .

⁵⁵Budak M. Osmanlı-Rus İlişkilerinde Kafkasya // Avrasya Etüdüleri, Cilt 1, Sayı 4, Kış 1995, s. 113.

⁵⁶RDHTA, F. VUA, B. 6164, H. 64, V. 99; Ahmet Cevdet Paşa. Tarih-i Cevdet, C. IX, s. 223-224.

⁵⁷RDHTA, F. VUA, B. 6164, H. 64, V. 99.

⁵⁸İbragimbeyli H.M. A.g.e., s. 132 .

Bundan sonraki dönemde Osmanlı devleti esasen Anapa bölgesindeki Abhaz ve Çerkezlerden ve diğer Müslüman topluluklardan yararlanmağa çalıştı ve onlara top ve diğer mühimmat göndermekle lojistik destek sağlamağa çalışdı.⁵⁹

Sonuç

1806-1812 yılları Rus-Osmanlı Savaşı Osmanlı Devleti'nin savaşa hazır olmaması, saray darbeleri sonucunda ülkede iç istikrarın bozulması, askeri-teknik gerilik ve Kafkas cephesindeki Osmanlı kumandanları arasında yaşanan ihtilaflardan dolayı Rusya'nın yenmesiyle sona erdi. Yaklaşan "Fransa saldırısı" tehlikesi karşısında Rusya, silah gücüne işgal ettiği toprakları boşaltıp Osmanlı devletine geri qaytarmağa Bükreş anlaşmasını sağladı. Dolayısıyla, Bükreş sözleşmesi Napolyon'un Rusya'ya saldırısından Osmanlı Devleti'nin elde ettiği en büyük kazanç oldu.

Osmanlı Devletinin Kafkas cephesindeki uğursuzluqlarına rağmen, Türkiye'nin Kafkasya Müslümanları, özellikle Azeriler arasında yaptığı antirusiya propogandası faydasız olmadı. 1806-1812 yılları Rus-Osmanlı Savaşı döneminde Kafkas Müslümanları, ellerinde bulunan az miktarda olan fırsatları bile yararlanarak Osmanlı ordularına önemli yardım gösterdiler. Savaş döneminde Azerbaycan'ın çeşitli bölgelerinde Rusya'ya karşı kalkan isyanlar rus birliklerinin belirli bir kısmının Kafkas cephesinden yayınmasına yol açtı ki, bunun da sonucunda Rus ordularının Osmanlı topraklarının içlerine doğru ilerlemesinin karşısı alınmış oldu. Rus orduları Faş, Kemhal ve Suhum dışında Osmanlı devletinin kontrolündeki diğer bölgeleri işgal edemediler. 1812 yılında Rusya ve Osmanlı Devleti arasında imzalanan Bükreş Anlaşması'nın şartlarına göre Rusya, bu toprakları da iade etmek zorunda kaldı.

Bükreş antlaşması ile Rusya, Güney Kafkasya topraklarının - Doğu Gürcistan ve Kuzey Azerbaycan hanlıqlarının Rusya'ya geçtiğini Osmanlı Devleti'ne kabul ettirdi. 1812 yılı Fransa-Rusya savaşından Rusya'nın yenmesiyle İran da barışa gitmeye zorunlu oldu. Rusya ve İran arasında 1813 Ekim 12-de inzalanan Gülistan Antlaşması ile İran, Rusya'nın Kafkasya'daki işgallerini kabul etdi ve Gence, Karabağ, Şeki, Şirvan, Guba, Bakü ve Talış hanlıqlarının, ayrıca Doğu Gürcistan ve Dağıstan'ın Rusya'ya geçtiğini doğruladı. Böylece, Rusya Kafkasya'nın işgali sürecinin birinci aşamasını kendi yararına özetledi ve işgalin sonuçlarını Kafkasya'da, ilgili olan Osmanlı ve İran devletlerine kabul ettirdi.

⁵⁹ Budak M. A.g.e, s. 113.

Kaynakça:

Arşiv Vesikaları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Cevdeti Haricuyye (C.HR.) no. 1342; BOA, Hatt-i Hümayün (HAT), no. 21379; no. 42301; no. 44599 C; no. 795/36867 A; no. 795/36867 B; no. 797/36979.

Rusya Devlet Harb Tarihi Arşivi (RDHTA), Fond (F.) VUA, Belge (B.) 6164; B. 6192, H. 1; B. 6164, H. 64.

Kitap ve makaleler

AktıSobrannıye Kavkazskoy Arkheografiçeskoy Komissiyey. T. I-V Tiflis, 1866, 1868, 1869, 1870, 1873.

Ahmet Cevdet Paşa. Tarih-i Cevdet. 1822-1895. 12 Cilt. İstanbul, Dar üt-tibaat ül-amare Matbaası, 1858-1883, C. IX.

Azerbaycan Tarihi. 7 Cildde. Cild IV. Bakı, Elm, 2000.

Azerbaycan Tarixi (Uzaq keçmişden 1870-ci ilə qeder). Red. S.Aliyarlı. Bakı, Çıraq, 2009.

Balayan B.P. Diplomatıçeskaya İstoriya Russko-İranskoy Voyni Prisoedineniye Vostoçnoy Armenii k Rossii. Yerevan, 1988 .

Budak M. Osmanlı-Rus İlişkilerinde Kafkasya // Avrasya Etüdüleri, Cilt 1, Sayı 4, Kış 1995, s. 101-128.

Davudov G. XIX Esrin Evvellerindeİran-Osmanlı Münasibetleri VeAvropa Dövdletleri // "Şergşünaslığın Aktual Problemleri" Mövzusunda Respublika Elmi Konfransının Materialları, Bakı, 2009, s. 184-186.

Dubrovin N.F. İstoriya voynı i vladıçestva Russkikh na Kavkaze . V 6 tomax . SPb., 1871-1888. T. 5. SPb., 1887.

Dubrovin N. Zakavkaz'ye ot 1803 do 1806 g. SPb., 1866.

Fadeyev R. Kavkazskaya voyna . Moskva, Nauka, 2005 .

Fadeyev A.V. Rossiya i Kavkaz Pervoy Treti v XIX. Moskva , İzdatelstvo, AN SSSR, 1960.

- Gökçe C. Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Kafkasya Siyaseti. İstanbul, Has-Kutulmuş Matbaası, 1979.
- İbişov S. Quba Hanlığı: Ehali Tarihi Ve Azadlıq Mücadilesi. Bakı, Elm, 2012.
- İbragimbeyli H.M. Rossiya i Azerbaydjan v pervoy treti XIX veka . Moskva, 1969.
- Mahmudov Y.M., Şükürov K.K. Azərbaycan: Beynelhalmünasibetler veDiplomatiya Tarihi. 1639-1828. DövlətlərarasıMügavilələr veDiger Harici Siyaset Aktları. Dörd cildde. Cild I. Bakı, 2009.
- Novichev A.D. Turtsiya . Kratkaya İstoriya . Leningrad , 1965.
- Russko- Dagestanskiye otnosheniya v XVIII -naçaleXIX v. Sb. dok. Moskva, Nauka,1988.
- Sadıqov H. Rusiya-Türkiye MünasebetlerindeCenubi Kafkas Problemi (1787-1829 yılları). Bakü, Elm, 1991.
- Süleymanov M. Gülüstan Mügavilesi. II. Hissə Bakü, Elm ve Tehsil, 2014.
- Tukin C. Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi. İstanbul, 1947.
- Umudlu V. Şimali Azərbaycanın Çar Rusiyası Tərəfindən İşğalı Ve Müstəmləkəçilik Eleyhine Mübarizə (1801-1828). Bakı, Elm, 2004